

УДК 94(477.41):2

**КИЇВСЬКЕ ЄПАРХІАЛЬНЕ ОПІКУНСТВО В СИСТЕМІ
МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСЛАВНОГО
ДУХОВЕНСТВА**

Віталій Тацієнко

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Україна, 20300, м. Умань, вул. Садова, 28

e-mail: tatsiyenko1990@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3372-9765>

Нині в умовах розбудови державності України важливим є вивчення проблем, пов'язаних з соціальною підтримкою населення. Актуальним у даному контексті є звернення до історичного досвіду, до того ж питання благодійництва, особливо церковного, матеріальної підтримки різних соціальних верств та груп вивчені не достатньо. Досить побіжно у науковій літературі представлено діяльність єпархіальних опікунств, зокрема київського, та їх ролі у підтримці духовенства. Окремих аспектів окресленої теми у межах благодійницької діяльності Православної церкви Харківської єпархії торкалася О.В. Кравченко [13], Чернігівської єпархії – Г.О. Полієнко [16]. Становлення та діяльність Київського єпархіального опікунства у першій половині XIX ст. розглянула А.В. Святненко [26], але ця тема потребує подальшого вивчення.

Метою даної статті є висвітлення діяльності Київського єпархіального опікунства, з'ясування його місця і ролі у соціальному забезпеченні заштатного парафіяльного духовенства та його сімей.

Єпархіальне керівництво приділяло значну увагу забезпеченню тих представників духовного стану, які не мали засобів до існування. А це: заштатне духовенство (право на виплату пенсій священники отримали лише з 1866 р., диякони з 1880 р., церковнослужителі тільки з 1902 р.), хворі, а тому звільнені від служби, сироти, вдови. Щоправда, утримання цих

категорій держава брала не на себе, а покладала на духовенство, яке перебувало на службі.

Поширеною практикою було прикріплення до парафій престарілих, хворих, позаштатних священно- і церковнослужителів, їхніх родичів або сторонніх осіб із зобов'язанням виділяти частину прибутків на їх утримання. Особливу увагу місцева церковна адміністрація приділяла сиротам духовного стану. Для їх виховання та збереження майна до повноліття призначалися опікуни зі священнослужителів. Священики, які займали парафію покійного попередника, мали виділяти частину прибутків на утримання вдів та сиріт. Батьківські парафії закріплювалися за дітьми як чоловічої статі, за умови отримання духовної освіти, так і жіночої. У такому разі парафія, як придане, переходила до нареченого, який після одруження призначався священником. Спадковість священно-, церковнослужительських місць перетворювалась на важливий складник соціальної допомоги. Поширеною була практика призначення вдів і сиріт у просфірні при церквах на половинний оклад причетника або добровільні пожертвування від парафіян. У лютому 1835 р. митрополит Євгеній (Болховітінов) надав їм виключне право пекти і продавати проскури [10, с. 92-93]. Прагнучи надати сім'ї по втраті годувальника додаткову можливість забезпечити себе, вдовам не заборонялося займатися «торговими промислами», на відміну від інших представників духовного стану [31, арк. 2]. Для підтримки вдів та сиріт священно-, церковнослужителів, важкохворих, погорільців та ін. здійснювався збір 1% із залишків гаманцевої суми [20, с. 155].

Такі види допомоги як призначення дітей та близьких родичів на посади заштатних, покійних кліриків; закріплення місць за доньками духовенства з призначенням на ці посади їх чоловіків; зобов'язання осіб, які приходили на священно- і церковнослужительські місця, віддавати частину прибутків своїм попередникам або їхнім сім'ям; виділення причтами частини надходжень із церковної землі вдовам та сиротам;

відкриття додаткових вакансій не з потреби парафії, а для призначення членів осиротілих сімей, були скасовані в травні 1867 р.

Головну роль у матеріальній підтримці незабезпеченого духовенства відігравали єпархіальні опікунства. На законодавчому рівні таку допомогу регламентовано 12 серпня 1823 р. положенням «Про піклування про бідних духовного стану». Св. Синод констатував збільшення чисельності нужденних та недостатність потуг місцевого керівництва щодо поліпшення їх матеріального забезпечення. Відповідно до положення передбачалося утворення в кожній єпархії опікунств, які брали б на себе турботу про незабезпечене духовенство [4, с. 1170-1172]. У тому ж 1823 р. створено Київське єпархіальне опікунство, яке перебувало під патронатом митрополита. Членами установи могли бути від 3 до 6 осіб. 29 жовтня митрополит Євгеній (Болховітінов) призначив членами опікунства протоієрея кафедрального собору Дмитрія Сигиревича, ключаря протоієрея Стефана Семеновського, священників Георгія Дейнекіна, Петра Алишевського, протоієрея старокиївського Андріївського собору Михайла Семеновського, священника Києво-Подільського Успенського собору Калістрата Соколовського [27, с. 618]. Діловодство установи покладалося на секретаря та двох діловодів.

А 1-го листопада відбувся урочистий молебень з нагоди відкриття єпархіального опікунства і в перший день за підписними листами від світських та духовних осіб зібрано пожертв на суму 1 587 руб. (з яких 1 000 руб. передав митрополит Євгеній [27, с. 618-619]. Джерелами фінансування бідних духовного стану визначались: кухликові гроші (кухлі встановлювалися в усіх храмах, окрім монастирів, де пожертви мали прийматися в храмові свята, недільні дні, під час хрещення, вінчання, відспівування); благодійні пожертвування (запроваджувалися підписні листи); прибутки цвинтарних церков; штрафи, які сплачували члени причтів за провини; прибутки від продажу свічок, з яких виділялося щорічно 150 тис. руб., що розподілялися по всіх єпархіях залежно від

чисельності духовенства та місцевих обставин [4, с. 1172-1174; 33, арк. 2]. На Київську виділялося 4 800 руб. в рік (з них на канцелярію 400 руб.) [28, с. 634; 32, арк. 1-2]. «Правилами...» 1873 р. встановлювалося, що після смерті безсімейних священно- і церковнослужителів, місця яких одразу не займалися, половина кухликових грошей, прибутків від землі та орендних статей від вакансій відходила до опікунства [18, с. 124-125; 24, с. 168].

У перші роки реалізації розпорядження дикастерії про встановлення кухлів та збір пожертв священники не бажали віддавати кошти на користь нужденних, до того ж у деяких церквах були відсутні не тільки кухликові гроші, а й самі кухлі. Про це повідомляли єпархіальну адміністрацію працівники опікунства Звенигородського повіту с. Капустна протоієрей І. Жулковський та с. Ромейківки священник П. Потебенкін, обґрунтовуючи цим труднощі, які унеможливлювали вчасне подавання кухликових грошей за 1824 р. Відтак, Київська духовна дикастерія наказала Звенигородському духовному правлінню аби благочинні неухильно наглядали, щоб співробітникам установи священно- та церковнослужителі, церковні старости «ніякого супротиву не чинили, а в чому слід сприяли» [29, арк. 1-2, 5].

Працівники опікунства обиралися з духовного стану. Для кожного повіту обирали по три особи, з яких на одного співробітника припадало в середньому по 35 церков [28, с. 635]. Варто зауважити, що ця праця вважалась почесною і заохочувалась вищою церковною адміністрацією. Указом Синоду 1866 р. працівників установи, які виявляли особливу старанність у виконанні даних обов'язків, єпархіальне керівництво мало відзначати «кращими» парафіями чи нагородами по духовному відомству. А указ Синоду 1872 р. надавав право протоієреям і священникам – членам єпархіального опікунства – на нагородження орденом св. Анни 3-го ступеня [36, с. 6-7]. У своїй діяльності працівники опікунства керувалися спеціальною інструкцією, укладеною митрополитом Євгенієм (Болховітіновим), яка зобов'язувала принаймні щопівроку відвідувати

церкви ввіреного їм округу, перевіряти кухликові кошти по спеціальних зошитах, слідкувати, чи немає приховування грошей та недбалою ставлення до їх збору. За виявлення певних упущень працівники повинні були спонукати членів причтів, церковних старост до відповідального ставлення у зборі благодійних пожертв, а в разі серйозних порушень, ігнорування їх зауважень повідомляти опікунство. У кінці року зібрані кухликові гроші з церков своїх округів співробітники разом із записами особисто передавали до установи. Також до обов'язків працівників опікунства входило повідомляти про дійсно бідних осіб духовного стану [10, с. 263-266]. За їх діяльністю та збором коштів пильно слідкувало єпархіальне опікунство, а в разі неналежного виконання обов'язків працівникам загрожував штраф на його ж користь [28, с. 636]. Аби допомогу отримували дійсно ті, хто її найбільше потребував, у проханні вказувалися особисті дані: вік, місце та термін служби, наявність сім'ї, близьких родичів, житла і відповідно до цієї інформації, яка перевірялася, встановлювався розмір виплат [4, с. 1175; 14, с. 226]. Священнослужителі отримували допомогу дещо вищу ніж причетники. Особа духовного стану, якій опікунство відмовляло у матеріальній підтримці, могла звернутись до єпархіального архієрея, який приймав остаточне рішення [36, с. 14, 16].

Митрополитом Арсенієм (Москвіним) були затверджені правила, якими керувалося опікунство у наданні допомоги нужденним. У п. 1 встановлювалися вікові обмеження для отримання виплат: для сиріт чоловічої статі до 10 років, якщо вони не навчалися в училищах і не були хворими. За потреби, допомога могла надаватись і учням духовних училищ, якщо вони не користувалися казенним або напівказенним утриманням. Для дівчат – до 18 років, якщо до того часу вони не виходили заміж, або не мали інших джерел прибутку. Після досягнення обумовленого віку могло виділятись лише тимчасове утримання або, за особливих обставин, продовжувалася виплата попередніх коштів. П. 2 припиняв допомогу особам, які влаштовувались на будь-які посади із

заробітною платнею. П. 3 передбачав утримання вдів, окрім хворих, яким виповнилося 40 років. Виняток міг бути для вдів заслужених священників. За п. 4 розмір допомоги визначався відповідно до посади, місця служби, кількості сиріт у сім'ї, найближчих родичів, які могли надавати підтримку, майна, що залишилося. П. 5 вимагав від благочинних, щоб духовенство в кожному окрузі за спільної згоди та підписами всіх священнослужителів, вказало найбільш і гідних опікунського утримання. П. 6 рекомендував благочинним та підзвітному духовенству використовувати місцеві джерела допомоги для вдів та сиріт, а списки благодійників та їх пожертвувань (грішми чи речами) представляти опікунству або митрополитові [23, с. 9-10]. Також опікунство могло виділяти одноразові виплати для придбання знарядь праці та при заміжжі сиріт. Коли ж прохання про допомогу подавали особи, які мали забезпечених дітей та близьких родичів, опікунство замість виплат докладало зусиль для того, щоб переконати останніх утримувати нужденних [4, с. 1175]. По завершенні року опікунство готувало детальний звіт, який надсилався єпархіальному архієреєві, а після перевірки – Синоду [36, с. 27].

Як свідчать архівні документи, траплялись випадки, коли розгляд прохань про отримання виплат розтягувався у часі. Це підтверджує звернення опікунства до консисторії 1837 р. про надання довідки про службу покійного протоієрея Києво-Подільської Борисоглібської церкви С. Александровського, «чи не стосувалось його ніяких справ життя опорочующих», яка вимагалася ще у 1832 р. для вирішення питання про утримання його вдови. Канцелярія опікунства звертала увагу на якнайшвидше надання й інших подібних довідок [30, арк. 1].

Непоодинокими випадками були: несвоєчасне надання працівниками опікунства необхідних відомостей про осіб, що отримували виплати, їх перехід в інші відомства і навіть смерть, несвоєчасне передання зібраних пожертв вдовам та сиротам. Тому єпархіальною адміністрацією та опікунством вимагалось, щоб його співробітники в термін не пізніше

одного місяця передавали виплати нужденним, негайно повідомляли про смерть осіб, що користувались утриманням, заміжжя дівчат, навчання сиріт на казенному забезпеченні, перехід до іншого благочиння чи єпархії. Також необхідно було своєчасно присилати зібрані для установи благодійницькі та кухликові кошти [21, с. 110-112].

Робота опікунства дала результати уже через рік діяльності. Якщо на момент його утворення благодійницька сума дикастерії становила лише 501 руб. 6 коп. і виплати отримували всього 27 осіб, з яких 16 – священики, вдови, сироти м. Києва, то вже у 1824 р. допомогу від опікунства отримали 499 осіб чи родин єпархії. За звітом 1825 р. загальний капітал опікунства становив 22 054 руб. 53 коп. Видатки склали 12 938 руб. 90,5 коп.: 5 000 руб. відіслано в опікунську раду на прирощення відсотків; 7 418 руб. допомоги 380 особам; 130 руб. на придане двом сиротам; 390 руб. 90 коп. на утримання канцелярії. Залишок склав 9 115 руб. 62,5 коп. і два квитки Московської опікунської ради на 5 000 та 1 000 руб. [28, с. 634, 637-638]. З часом капітал єпархіального опікунства зростав, як, врешті, і кількість нужденних, які отримували допомогу. У 1875 р. недоторканий капітал опікунства становив 53 486 руб. відсотковими паперами. Того ж року надійшло 9 308 руб. 49 коп., а видатки становили 8 478 руб. 74 коп. [34, арк. 3]. У 1878 р. капітал опікунства складав 59 086 руб. білетами та 7 318 руб. готівкою [11, с. 7], у 1899 р. – 113 568 руб. 77 коп. білетами та 14 510 руб. 93 коп. готівкою [35, арк. 52], а на початок 1911 р. – 168 311 руб. 77 коп. білетами та 9 035 руб. 31 коп. готівкою [15, с. 19].

Але фінансових можливостей установи все ж не вистачало для надання повноцінного утримання, і часто виплати були незначними. Наприклад, у 1863 р. духовенство 6-го благочиння Сквирського повіту просило збільшити утримання для доньки покійного дячка О. Василевської з 4 до 12 руб. на рік. За резолюцією митрополита, клірики округу мали зібрати необхідну суму з власних кишень з огляду на скорочення коштів опікунства [22, с. 142].

Для збільшення допомоги вдовам і сиротам єпархіальна адміністрація надала право благочинницьким радам кожного округу самостійно розподіляти та визначати розмір опікунських виплат із сум, що збиралися в окрузі. З цих коштів передбачалося відправляти до опікунства на прирощення капіталу лише 10 % та залишок після розподілення. За умови нестачі грошей вимагалося заохочувати членів причтів до особистих пожертвувань. Митрополит наголошував на доцільності цих заходів, оскільки у 1867 р. духовенство не лише збільшило розміри допомоги, а й виплачувало її, в основному, з місцевих джерел, без опікунських сум [7, с. 683]. Про недостатність коштів установи свідчить її звернення до XIX єпархіального з'їзду (1903 р.) про пошук способів збільшення фінансових можливостей опікунства [5, с. 55].

У 1877 р. установа видала: постійних виплат на суму 6 818 руб. 92 коп., одноразових допомог – 322 руб. 55 коп., на оплату лікування у міських лікарнях – 309 руб. 73 коп. та на утримання училищ – 785 руб. 70 коп. Такі незначні суми пояснюються, крім фінансових обмежень опікунства, тим, що останнє тільки доповнювало нестачу місцевих коштів, які збиралися у благочинницьких округах [11, с. 7]. Тенденцію можна прослідкувати по трьох найбільших повітах єпархії. Так, 1874 р. у Київському повіті (без м. Києва) заштатному духовенству, вдовам, сиротам, хворим видано 47 виплат на суму 723 руб. 80 коп., а опікунством додано ще 245 руб. 1 коп. [2, с. 91-95], в Уманському – 49 виплат на суму 628 руб. 97 коп., а доповнено лише 66 руб. 70 коп., у Васильківському повіті на 27 виплат розміром 414 руб. 23 коп. не лише вистачило місцевих коштів, а й відправлено до опікунства залишок 72 руб. 86 коп. [3, с. 104-107, 110-114]. Більші суми установа додавала нужденним м. Києва: у 1874 р. видано 67 виплат на суму 1 586 руб., з якої опікунство додало 1 113 руб. Найменший розмір допомоги становив 5 руб., найбільший – 120 руб. на рік удові кафедрального протоієрея А. Крамаревій з донькою [2, с. 85-90]. В переважній більшості розмір виплат становив 10 – 30 руб. на рік і лише

деякі з них перевищували 50 руб. У 1899 р. заштатним священно- та церковнослужителям, їх удовам, сиротам опікунство видало 12 062 руб. 39 коп. (4 848 руб. 91 коп. на постійні виплати та 7 213 руб. 48 коп. на одноразові). Їх розмір складав від 10 до 80 руб., а в деяких випадках до 100 руб. на рік [12, с. 193; 35, арк. 63]. Кількість сімей, що потребували допомоги, видно за даними таблиці [1, с. 190-192; 8, с. 100-103; 25, с. 48-51].

1867 р.				
Повіти	Кількість сімей		Всього видано	
м. Київ	72		1278 руб. 44 коп.	
Київський	32		372 руб.	
Радомишльський	26		306 руб. 50 коп.	
Васильківський	34		369 руб. 19 коп.	
Черкаський	26		339 руб. 3 коп.	
Чигиринський	15		175 руб.	
Канівський	33		360 руб. 60 коп.	
Таращанський	28		389 руб.	
Звенигородський	36		397 руб. 55 коп.	
Бердичівський	12		139 руб.	
Липовецький	28		302 руб. 18 коп.	
Сквирський	19		256 руб. 24 коп.	
Уманський	45		567 руб. 51 коп.	
Всього	406		5252 руб. 24 коп.	
1890 р.				
Повіти	Кількість сімей	Зібрано у благочинницько му окрузі	Додано опікунством	Всього видано
м. Київ	59	647 руб. 68 коп.	962 руб. 32 коп.	1610 руб.
Київський	61	729 руб. 71 коп.	265 руб. 94 коп.	995 руб. 65 коп.
Радомишльський	36	512 руб. 76 коп.	40 руб.	552 руб. 76 коп.
Васильківський	56	806 руб. 81 коп.	40 руб.	846 руб. 81 коп.
Черкаський	64	1162 руб. 32 коп.	-	1162 руб. 32 коп.
Чигиринський	43	699 руб. 32 коп.	-	699 руб. 32 коп.
Канівський	47	822 руб. 77 коп.	-	822 руб. 77 коп.
Таращанський	47	564 руб. 37 коп.	98 руб. 38 коп.	662 руб. 75 коп.
Звенигородський ¹	54	733 руб. 81 коп.	37 руб.	770 руб. 81 коп.
Бердичівський ²	37	466 руб. 70 коп.	7 руб. 84 коп.	474 руб. 54 коп.
Липовецький	42	571 руб. 91 коп.	94 руб. 70 коп.	666 руб. 61 коп.
Сквирський	31	598 руб. 5 коп.	-	598 руб. 5 коп.
Уманський	68	1097 руб. 99 коп.	-	1097 руб. 99 коп.
Всього	636	9414 руб. 20 коп.	1546 руб. 18 коп.	10960 руб. 38 коп.
1911 р.				
м. Київ	38	473 руб. 96 коп.	547 руб. 50 коп.	1021 руб. 46 коп.

¹ Відсутні дані по 2 благочинницькому окрузі

² Відсутні дані по 3 благочинницькому окрузі

Київський	68	792 руб. 60 коп.	327 руб. 59 коп.	1120 руб. 19 коп.
Радомишльський	51	562 руб. 72 коп.	157 руб. 2 коп.	719 руб. 74 коп.
Васильківський	50	720 руб. 76 коп.	130 руб. 34 коп.	851 руб. 10 коп.
Черкаський	79	963 руб. 20 коп.	174 руб. 65 коп.	1137 руб. 85 коп.
Чигиринський	38	470 руб. 50 коп.	263 руб. 21 коп.	733 руб. 71 коп.
Канівський	51	793 руб. 2 коп.	119 руб. 75 коп.	912 руб. 77 коп.
Таращанський	41	618 руб. 24 коп.	78 руб. 86 коп.	697 руб. 10 коп.
Звенигородський	88	840 руб. 98 коп.	337 руб. 37 коп.	1178 руб. 35 коп.
Бердичівський	61	665 руб. 70 коп.	144 руб.	809 руб. 70 коп.
Липовецький	34	535 руб. 98 коп.	133 руб. 27 коп.	669 руб. 25 коп.
Сквирський	65	892 руб. 57 коп.	108 руб. 40 коп.	1000 руб. 97 коп.
Уманський	92	935 руб. 95 коп.	318 руб. 65 коп.	1254 руб. 60 коп.
Всього	756	9266 руб. 18 коп.	2840 руб. 61 коп.	12106 руб. 79 коп.

Велику підтримку опікунству надавали київські митрополити. Зокрема, на відсотки з капіталу митрополита Євгенія (Болховітінова), що був переданий Московській опікунській раді (на кінець життя митрополита сума складала 25 тис. руб.), щорічно утримувались в духовних училищах понад 20 учнів з незаможних родин (на кожного по 40 руб.). Претендентів на стипендії обирали працівники єпархіального опікунства [28, с. 639-641]. Митрополит Філарет (Амфітеатров) також жертвував на допомогу незабезпеченому духовенству значні суми: загалом за всі роки Київське єпархіальне опікунство отримало від нього 42 500 руб. [28, с. 643]. Згідно з заповітом митрополита його особисті речі передавалися Києво-Печерській Лаврі, бібліотека – Київській духовній семінарії, а кошти, які майже всі роздав протягом життя, були поділені на три частини: третину на похорон, третину убогим і третину на Києво-Софійське духовне училище та єпархіальне опікунство [9, с. 293].

У 1884 р. єпархіальний з'їзд ухвалив рішення відраховувати до опікунства 1% із загальної річної суми кукликово-гаманцевого прибутку на лікування нужденних. Але цієї суми, що складала близько 1 500 руб. на рік, було не достатньо. У зверненні до ХХІХ єпархіального з'їзду (1913 р.) опікунство наголошувало, що цих коштів не вистачало навіть на сплату недоїмок за лікування, які вимагало земство. Тому установа часто відмовляла священно- та церковнослужителям у видачі допомоги на лікування їх або членів сімей [19, с. 90-91]. Митрополит затвердив

постанову з'їзду про збільшення з 1914 р. відсоткового відрахування із загального кухликово-гаманцевого прибутку єпархії з 1 до 2% [6, с. 86-87].

У віданні єпархіального опікунства перебувала богадільня імені митрополита Київського Іоанікія, створена 4 листопада 1905 р. у приміщеннях колишнього духовного училища м. Богуслава Канівського повіту. До притулку приймалися лише особи «бездоганної поведінки» відповідно до фінансових можливостей опікунства та наявних місць. Перебування чоловіків у перші роки допускалося у виняткових випадках. Спочатку передбачалося приймати 40 осіб (приблизно 20 дорослих та 20 дітей) [17, с. 531-532, 539]. Але така кількість залишалась і в наступні роки. Наприклад, у 1913 р. у притулку проживало 39 осіб (4 чоловіки і 35 жінок), у тому числі 1 особа на платному утриманні. У 1914 р. прийнято рішення безкоштовно утримувати не більше 40 осіб [19, с. 89].

Отже, Київському єпархіальному опікунству належить визначальна роль у соціальному забезпеченні нужденних представників духовного стану. Ця допомога була чи не єдиним джерелом забезпечення до запровадження пенсійних виплат, адже при виході за штат священно- і церковнослужителі втрачали право на всі прибутки, якими користувалися перебуваючи на службі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ведомость о приходе и расходе сумм кружечной и благотворительной на пособие бедным духовного звания // Киевские епархиальные ведомости (далі – КЕВ). 1868. № 17. С. 190-192.

2. Ведомость с обозначением сколько именно собрано в 1873 году денег в пользу бедных духовного звания в кафедральном соборе и благочиннических округах Киевской епархии и сколько кому именно роздано в 1874 году // КЕВ. 1875. № 9. С. 85-95.

3. Ведомость с обозначением сколько именно собрано в 1873 году денег в пользу бедных духовного звания в кафедральном соборе и

благочиннических округах Киевской епархии и сколько кому именно роздано в 1874 году // КЕВ. 1875. № 10. С. 104-114.

4. Высочайше утвержденное положение о презрении бедных духовного звания – 12 августа 1823 г. // Полное собрание законов Российской империи : собр. 1. Санкт-Петербург: Типография II отделения собственной Е. И. В. Канцелярии, 1830. Т. XXXVIII. № 29583. С. 1169-1176.

5. Журналы заседаний XIX Киевского Епархиального Съезда депутатов духовенства 1903 года 13-19 октября // КЕВ. 1904. № 3. С. 48-61.

6. Журналы заседаний XXIX Киевского Епархиального Съезда депутатов духовенства с 7-19 октября 1913 года // КЕВ. 1913. № 49. С. 65-96.

7. Извлечение из всеподданнейшего отчета Обер-прокурора Святейшего Синода, графа Д. Толстого, по ведомству православного исповедания за 1868 год // КЕВ. 1870. № 23. С. 676-685.

8. Извлечение из отчета Киевского Епархиального Попечительства о бедных духовного звания о приходе, расходе и остатке Попечительских сумм 1890 г. // КЕВ. 1892. № 7. С. 100-103.

9. Йосифчук М. Архіпастирська діяльність святителя Філарета (Амфітеатрова) (1779-1857), митрополита Київського у 1837-1857 рр. // Труди Київської Духовної Академії. 2014. №14. С. 280-296.

10. Карпов С. М. Евгений Болховитинов как митрополит Киевский. Киев: Тип. Акц. Об-ва «Петр Барский в Киеве», 1914. 273 с.

11. Киевская епархия в 1878 году // КЕВ. 1879. № 2. С. 3-8.

12. Копия отчета о приходе, расходе и остатке сумм на призрение бедных духовного звания на содержание канцелярии Попечительства и на устройство Епархиальной богадельни и училищ в Киевской епархии, за 1899 год // КЕВ. 1901. № 6. С. 192-195.

13. Кравченко О.В. Благодійна діяльність Православної Церкви в Харківській епархії (1799 – 1917 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук:

07.00.01 «Історія України» / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2003. 19 с.

14. От Киевского Епарх. Попечительства о бедных дух. звания // КЕВ. – 1902. № 8. С. 226.

15. Отчет о приходе, расходе и остатке сумм на призрение бедных духовного звания, на содержание канцелярии Попечительства по Киевской епархии, а также на содержание Епархиальной Иоанникиевской богадельни, за 1911 год // КЕВ. 1913. № 2. С. 19-24.

16. Полієнко Г.О. Благодійництво та добродійність Православної церкви у Чернігівській єпархії (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2011. 20 с.

17. Положение о приюте (богадельне) имени в Бозе почивающего Высокопреосвященного Митрополита Киевского Иоанникия для вдов и сирот духовенства Киевской епархии, с начальным училищем для детей призреваемых в приюте вдов и для круглых сирот, утвержденное Высокопреосвященнейшим Флавианом, Митрополитом Киевским и Галицким 4 ноября 1905 года // КЕВ. 1905. № 48. С. 525-540.

18. Правила о местных средствах содержания православного приходского духовенства и о разделе сих средств между членами причтов // КЕВ. 1873. № 16. С. 115-125.

19. Программа вопросов, подлежащих обсуждению ХХІХ-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии имеющего быть в м. октябре сего 1913 г. // КЕВ. 1913. № 37. С. 89-104.

20. Протоколы занятий Киевского епархиального съезда // КЕВ. 1869. № 21. С. 141-163.

21. Распоряжения епархиального начальства // КЕВ. 1863. № 12. С. 107-116.

22. Распоряжения епархиального начальства // КЕВ. 1863. № 15. С. 140-143.
23. Распоряжения епархиального начальства // КЕВ. 1863. № 2. С. 9-13.
24. Распоряжения епархиального начальства // КЕВ. 1896. № 12. С. 168-170.
25. Сведение о числе семейств, получивших постоянное пособие из средств благотворительного округа и сумм Епархиального Попечительства в 1911 году // КЕВ. 1913. № 4. С. 48-51.
26. Святненко А.В. Київське епархіальне опікунство як орган громадської благодійності (перша половина XIX ст.) / А.В. Святненко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. № 2. К.: 2008. С. 87-91.
27. Троцкий П. Киевское епархиальное попечительство о бедных духовного звания / П. Троцкий // КЕВ. 1892. № 17. С. 608-621.
28. Троцкий П. Киевское епархиальное попечительство о бедных духовного звания / П. Троцкий // КЕВ. 1892. № 18. С. 634-646.
29. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДАК України). Ф. 127. Оп. 113. Спр. 70.
30. ЦДАК України. Ф. 127. Оп. 230. Спр. 323.
31. ЦДАК України. Ф. 127. Оп. 378. Спр. 152.
32. ЦДАК України. Ф. 127. Оп. 380. Спр. 141.
33. ЦДАК України. Ф. 127. Оп. 385. Спр. 39.
34. ЦДАК України. Ф. 127. Оп. 1023. Спр. 84.
35. ЦДАК України. Ф. 127. Оп. 1047. Спр. 1301.
36. Чижевский И. Общие способы призрения священно-церковнослужителей и их семейств (епархиальные попечительства, пособия потерпевшим разорение от пожаров; опеки, пенсии и единовременные пособия) и краткий обзор мер, предпринимавшихся к

улучшению положения заштатных, вдов и сирот. Харьков: Университетская типография, 1874. 207 с.

Тацієнко Віталій *Київське єпархіальне опікунство в системі матеріального забезпечення православного духовенства*

У статті розглядається діяльність Київського єпархіального опікунства як органу станової опіки. Визначено джерела фінансування бідних духовного стану, правила, якими керувалась установа при наданні допомоги нужденним. Зазначається, що робота опікунства дала результати уже через рік діяльності. Та попри зростання капіталу єпархіальної установи, фінансових можливостей опікунства все ж не вистачало для надання повноцінного утримання і часто виплати були незначними. Наголошується на важливій ролі Київського єпархіального опікунства у матеріальній підтримці незабезпечених представників духовного стану, для яких ця допомога була часто єдиним джерелом для життя.

Ключові слова: *Київське єпархіальне опікунство, духовенство, Київська єпархія, митрополит, матеріальна допомога.*

Тацієнко Віталій *Київське єпархіальне опікунство в системі матеріального забезпечення православного духовенства*

У статті розглядається діяльність Київського єпархіального опікунства як органу станової опіки. Причинами створення єпархіальних опікунств у Російській імперії було важке матеріальне становище позаштатного духовенства, вдів та сиріт. Держава будучи неспроможною взяти на себе соціальне забезпечення кліриків та їх сімей, які залишилися без засобів існування, їх утримання покладала на духовенство, яке перебувало на службі.

Джерелами фінансування бідних духовного стану визначались: кухликові гроші, благодійні пожертвування, прибутки цвинтарних церков,

штрафи, які сплачували члени причтів за провини тощо. Акцентовано увагу на правилах, якими керувалось єпархіальне опікунство при наданні допомоги нужденним. Зазначається, що робота установи дала результати уже через рік діяльності. Та попри зростання капіталу єпархіального опікунства, фінансових можливостей опікунства все ж не вистачало для надання повноцінного утримання і часто допомога була незначною. В переважній більшості розмір виплат становив 10 – 30 руб. на рік і лише деякі з них перевищували 50 руб.

У віданні єпархіального опікунства перебувала богадільня імені митрополита Київського Іоанікія, створена 1905 р. у м. Богуслав. У притулку утримувалось близько 40 осіб, в переважній більшості жінок і дітей духовенства.

Наголошується, що Київському єпархіальному опікунству належить визначальна роль у соціальному забезпеченні нужденних представників духовного стану. Ця допомога була чи не єдиним джерелом забезпечення до запровадження пенсійних виплат, адже при виході за штат священно- і церковнослужителі втрачали право на всі прибутки, якими користувалися перебуваючи на службі.

Ключові слова: *Київське єпархіальне опікунство, духовенство, Київська єпархія, митрополит, матеріальна допомога.*